

VALSTYBĖ, VIEŠOJI VALDŽIA, SUVERENITETAS IR ŠIŲ IDĖJŲ TĘSTINUMAS LIETUVOS VALSTYBĖS TARYBOS KONSTITUCINIUIOSE AKTUOSE

PROF. DR. (HP) JEVGENIJ MACHOVENKO

*Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros profesorius
Teisės istorijos mokslo centro vadovas
Professor at Public Law Department of
Vilnius University Faculty of Law
Head of the Science Center of History of Law
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
El. paštas jevgenij.machovenko@tf.vu.lt*

Santrauka

Straipsnyje daroma išvada, kad Lietuvos Valstybės Taryba, būdama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) teisės tradicijos tęsinys, galėjo ir privalėjo kalbėti tautos vardu, imtis valstybės atkūrimo darbo ir leisti tam būtinus konstitucinius aktus. Lietuvos Valstybės Tarybos (toliau – Tarybos) atkuriamoji ir konstitucinė veikla neprieštaravo 1918–1920 metais Lietuvoje vyravusiai „klasikinei demokratijos konstrukcijai“. Nepretenduodama į steigiamąją valdžią, Taryba visgi turėjo spręsti preliminariai valstybės formos klausimą – jos priimtuose konstituciniuose aktuose yra įtvirtinti visi trys valstybės formos elementai: valdymo forma (respublika), valstybinis režimas (demokratija), teritorinės sąrangos forma (unitarinė valstybė), taip pat visi trys pagrindiniai modernios nacionalinės valstybės elementai (tauta, teritorija ir viešoji

valdžia), išskiriami šiuolaikinio vakarietiško mokslo apie valstybę, nors Taryba pasistengė neakcentuoti tų dalykų, kurie yra Steigiamojo Seimo prerogatyva. Formaliuoju teisiniu požiūriu Tarybos priimtuose konstituciniuose aktuose pakankamai aiškiai ir nuosekliai įtvirtintas tiek paskirų valstybės elementų ar požymių, tiek ir valstybingumo tęstinumas bei teisinės sąsajos su LDK.

Reikšminiai žodžiai: Konstitucija; konstitucionalizmas; Lietuvos Valstybės Taryba; Steigiamasis Seimas; suverenitetas; viešoji valdžia; demokratija.

Įvadas

Lietuvos konstitucionalizmo istorijoje 1918–1920 metai yra itin vaisingi – per du su puse metų priimti šeši konstituciniai aktai, neįskaitant jų pataisų ir papildymų (faktas, *per se* vertas kuo atidesnio tyrėjų dėmesio). Du iš jų – 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybos nutarimas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo deklaracija – tiriami ir vertinami tiek iš istorijos ir politikos mokslų, tiek ir iš teisės perspektyvos kaip aktai, kurie niekada neprarasdavo teisinės galios ir tebelieka Lietuvos valstybės konstituciniai pamatai (manytina, 2017 m. kovo 29 d. atrastas 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybos nutarimo originalas duos šiems tyrimams naują impulsą). O neįgyvendintam 1918 m. birželio 4 d. Lietuvos Tarybos prezidiumo nutarimui ir dviem Lietuvos (Valstybės) Tarybos priimtoms laikinosioms konstitucijoms „<...> kaip neilgai veikusioms, nespėjusioms padaryti apčiuopiamesnio poveikio mūsų konstitucinėms tradicijoms, esamoje teisės istorijos literatūroje apskritai skiriama nepalyginti mažiau dėmesio. Visa tai, suprantama, atsiliepia apie jas skelbiamos medžiagos kokybei“¹, – konstatavo Mindaugas Maksimaitis 2002 metais pa-

¹ Maksimaitis, M. Kai kurios pirmųjų Lietuvos konstitucijų istoriografijos problemos. *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 30(22), p. 182–183.

skelbtame straipsnyje, kuriame mėgino sugriauti kai kuriuos mitus ir ištaisyti klaidas, paplitusias (ir tuo metu, ir dabar vis dar negausioje) laikinųjų konstitucijų bibliografijoje. Daugiausia jo paties pastangomis per 15 metų padėtis ryškiai pagerėjo – pasirodė ankstesnių tyrimų rezultatus apibendrinusios monografijos „Lietuvos valstybės konstitucijų istorija“² ir „Mažoji konstituanta“³, kuriose 1918 m. birželio 4 d. nutarimas ir laikinosios konstitucijos susietos su kitais tarpukario konstituciniais šaltiniais.

Tikimės, padėję pagerino ir 2016 metų Vilniaus universiteto tyrėjų kolektyvo publikuota monografija⁴, kurioje 1918–1920 metai pateikiami kaip viso Lietuvos konstitucionalizmo raidos (nuo Mindaugo iki mūsų dienų) dalis inkorporuojant minėtų aktų nuostatas į tą fenomeną, kurį pavadiname *istorine Lietuvos konstitucija*. Žinoma, kolektyvinis darbas suponuoja tam tikrą kompromisą, siekį ieškoti sąlyčio taškų ir neakcentuoti individualių, tik tam tikram tyrėjui būdingų įžvalgų. Poreikis paviešinti tas įžvalgas ir supažindinti skaitytojus su naujausių tyrimų (atliktų jau pasirodžius šiai monografijai) rezultatais ir buvo šio straipsnio parengimo priežastis.

Tęsdami prieš kelerius metus pradėtą tyrimą, remiamės minėtoje monografijoje išdėstyta ir pagrįsta strategija: tyrinėti Lietuvos konstitucionalizmą kaip vientisą nepertraukiamą procesą, laikyti aktualius ir istorinius konstitucinius aktus istorinės Lietuvos konstitucijos išorine forma (formaliaisiais šaltiniais) ir analizuoti istorinės konstitucijos nuostatas per šiuo metu egzistuojančias konstitucines idėjas ir vertybes⁵. Šio straipsnio objektas yra valstybės, viešosios valdžios,

² Maksimaitis, M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija: XX a. pirmoji pusė*. Vilnius: Justitia, 2005.

³ Maksimaitis, M. *Mažoji konstituanta: Lietuvos taryba atkuriant valstybingumą*. Vilnius: Justitia, 2011.

⁴ Griškevič, L., et al. *Lietuvos konstitucionalizmo istorija (istorinė Lietuvos konstitucija). 1387 m. – 1566 m. – 1791 m. – 1918 m. – 1990 m.*: monografija. Vilnius: VU leidykla, 2016.

⁵ *Ten pat*, p. 14–15.

tautos suvereniteto ir jų tęstinumo išraiška Lietuvos (Valstybės) Tarybos priimtuose konstituciniuose aktuose. Tikslas – identifikuoti minėtas idėjas įgyvendinančias konstitucines nuostatas ir atlikti jų teisinę analizę neapripiant (kiek tai įmanoma) platesnio politinio, istorinio ar socialinio konteksto ir nesuteikiant tyrimui daugiadalykio ar tarpdalykinio tyrimo bruožų. Straipsnyje sprendžiami uždaviniai: 1) įvertinti Tarybą kaip LDK teisės tradicijos tęsinį ir atskleisti jos vietą „klasikinėje demokratijos konstrukcijoje“, paaiškinti, kodėl jos 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. priimti aktai buvo Lai-kinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai; 2) atskleisti pagrindinius valstybės elementus ir požymius minėtuose konstituciniuose aktuose; 3) apibūdinti valstybės formos išraišką Tarybos priimtuose konstituciniuose aktuose. Darbe daugiausia taikomi sisteminis, teleologinis, istorinis, lingvistinis ir lyginamasis metodai. Užsibrėžti uždaviniai lėmė straipsnio struktūrą – kiekvienam uždaviniui spręsti skirtas vienas skirsnis.

1. Taryba kaip LDK teisės tradicijos tęsinys ir vienintelė lietuvių tautos atstovybė

Remiantis ta demokratinės valdžios vizija, kurią Mykolas Rōmeris pavadino klasikine demokratijos konstrukcija⁶, ir aptariamu laikotarpiu (lygiai kaip ir dabar) vyravusiu įsitikinimu, kad steigiamoji valdžia priklauso tik tautai, įgyvendinama tautos tiesiogiai arba per specialiai tam išrinktą instituciją (Steigiamąjį Seimą ar kt.) ir yra ta, kuri sukuria (arba atkuria) valstybę ir nustato jos konstituciją, peršasi mintis, kad Lietuvos Valstybės Taryba neturėjo galios nei paskelbti valstybę esant atkurtą, nei priimti jos konstitucijos. Pati Taryba niekada nesilygino su Steigiamuoju Seimu ir, žinoma, nesekė Prancūzijos

⁶ Pirmajame „Konstitucinių institucijų“ tome („Suverenitetas“) M. Rōmeris apibūdino ją kaip trijų principų visumą: a) steigiamosios ir įsteigtosios valdžios suskirstymas, b) rašytoji konstitucija, c) įsteigtosios valdžios funkcinis suskirstymas.

karaliaus Liudviko XV, susitapatinusio su tauta⁷, pėdomis, – atvirksčiai, nenuilstamai pabrėždavo, kad tėra laikinoji valdžia, dirbanti skubiausius darbus ir savo svarbiausiu veiklos baru laikanti siekį parengti Steigiamojo Seimo rinkimus ir juos įvykdyti. Tarybą išrinkusi Lietuvių Vilniaus konferencija (toliau – Lietuvių konferencija) nutarėdavo „remdamos Lietuvos reikalais ir vaduodamosi visuotinu lietuvių siekimu“ (iš 1917 m. Lietuvių konferencijos politinės rezoliucijos⁸), tačiau irgi nebuvo nei pati tauta, nei „demokratinis būdu visų jos [t. y. Lietuvos – *J. M. pastaba*] gyventojų išrinktas“ Steigiamasis Seimas. Iš pirmo žvilgsnio čia yra neįveikiama kliūtis, dėl kurios Tarybos vaidmuo sumenkinamas iki centrinės rinkimų komisijos darbo (nors šio darbo svarbą Lietuvai būtų sunku perdėti). Tačiau turime atkreipti dėmesį į du dalykus.

Pirma, Lietuvos istorijoje jau būta laikų, kai dėl okupantų veiksmų ar dėl vidinių krizių kuriam laikui nustodavo veiksmingai funkcionavę centriniai valstybės organai, tačiau jų funkcijas perimdavo ir vykdė kitos viešosios institucijos, ir tam buvo sukurti veiksmingi teisiniai mechanizmai. Antai XVII amžiuje Seimui nepriėmus nutarimo dėl *liberum veto* teisės panaudojimo, buvo galima sušaukti generalinį LDK bajorų suvažiavimą – dalyvaujant valdovui, senatoriams ir LDK pavietų atstovams, jis galėjo atlikti valstybinės teisėkūros funkciją. Jei ir tokie bandymai būtų buvę nesėkmingi, reikiamus nutarimus būtų galėję priimti pavietų seimeliai. Paaiškėjus, kad ir jų darbas sutrikdytas ar visai paralyžiuotas, buvo galima organizuoti bajorų konfederaciją – ginkluotąją bajorų sąjungą, siekiančią politinių tikslų. Konfederacijos aktai galiojo jos kontroliuojamoje teritorijoje, o jei šią konfederaciją palaikė valdovas, ji tapdavo generaline konfederacija,

⁷ Prisiminkime 1766 m. jo duotą atsakymą į parlamento protestą: „<...> Mano tauta (*peuple*) sutampa su manimi ir tautos teisės bei reikalai, kuriuos drįstama skirti nuo valdovo sudarant iš jų kažkokį neva atskirą vienetą, savaime yra sutapę su manaisiais ir yra tiktai mano rankose.“

⁸ *Lietuvos valstybės tarybos protokolai 1917–1918*. Sudarė A. Eidintas ir R. Lopata. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 76.

prilyginama seimui. Itin didelį vaidmenį konfederacijos suvaidino tautai priešinantis kaimyninių valstybių agresijai XVIII a. antroje pusėje (1768 m. Baro konfederacija ir kt.). Teisę paskelbti konfederaciją ir pakviesti bajoriją prie jos prisijungti turėjo kiekvienas bajoras, tad nei teisiškai, nei fiziškai buvo neįmanoma užkirsti kelio pasinaudoti šiuo mechanizmu (nebent išžudžius visus politinės tautos narius) – net nuslopinus tautos didžiosios dalies pasipriešinimą, išžudžius ją arba jai kolaboruojant su svetima valstybe, likusi (kad ir labai negausi) politinės tautos dalis būtų galėjusi kalbėti visos tautos vardu, kurti teisę, leisti konstitucinius aktus ir imtis valstybės institutų atkūrimo darbų⁹. Per XIX amžiaus sukilimus, Lietuvių tautinį sąjūdį, Didįjį Vilniaus Seimą ir kt. šis LDK teisinis fenomenas pasiekė XX amžių – jo tęsinys buvo Lietuvių konferencijos, Lietuvos Valstybės Tarybos, o dar vėliau – Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio (LLKS) veikla, kurios svarbiausi vaisiai – Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimas ir LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija – yra aktualūs ir mūsų dienomis. Žvelgiant iš šių pozicijų, „Lietuvos Taryba, kaipo vie-nintelė lietuvių tautos atstovybė <...>“ (iš Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimo¹⁰) galėjo ir privalėjo kalbėti tautos vardu, imtis

⁹ Turint tiek institucijų ir pripažįstant jų aktus turinčiais įstatymo galią bajoriškoje LDK (LDK siaurąja prasme) ir ypač atsižvelgiant į tai, kiek elementų sudarė to didžiulio korporacijų konglomerato – LDK plačiąja prasme teisinę sistemą, kokia plati buvo subjektų diskrecija ir teisės recepcija, koks lankstus ir operatyvus buvo teisinis reguliavimas, LDK teisinės sistemos griūtis būtų buvusi įmanoma tik sugriovus visus viešuosius institutus. Apie LDK plačiąja ir siaurąja prasme žr., pvz., Machovenko, J. Aristokratinėi valstybei alternatyvių junginių teisės vaidmuo įgyvendinant teisinės valstybės doktriną Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *Jurisprudencija*. 2010, Nr. 3(121), p. 39–53.

¹⁰ Čia ir toliau Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimas cituojamas pagal 2017 m. kovo 29 d. Berlyne rasto originalo nuotrauką, padarytą ambasados ir paskelbtą: Beniušis, V. (BNS). Daugiau nei 70 metų dingęs Vasario 16-osios akto originalas lietuvių kalba Berlyne rastas per dvi dienas. *15min.lt* [interaktyvus, žiūrėta 2017 03 29] <<http://www.15min.lt/naujiena/aktuali/lietuva/daugiau-nei-70-metu-dinges-vasario-16-osios-akto-originalas-lietuviu-kalba-berlyne-rastas-per-dvi-dienas-56-776154>>.

valstybės atkūrimo darbo ir leisti tam būtinus konstitucinius aktus, nepriklausomai nuo to, kaip tai atrodė minėtos klasikinės demokratijos konstrukcijos požiūriu.

Antra, net ir vertinant Tarybos darbą per tokio teorinio modelio prizmę, Tarybos atkuriamoji ir konstitucinė veikla jam neprieštaravo. Ši išvada išplaukia jau iš Lietuvių konferencijos politinės rezoliucijos ir pačios Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimo analizės. Įsiskaitykime į šiuos fragmentus: „Galutinai nustatyti nepriklausomos Lietuvos pamatams ir jos santykiams su kaimynėmis valstybėmis turi būti sušauktas Steigiamasis Lietuvos Seimas Vilniuje, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.“ (iš 1917 m. Lietuvių konferencijos politinės rezoliucijos) ir „<...> Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas steigiamasis seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.“ (iš Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimo). Nesunku pastebėti, kad Steigiamasis Seimas privalo nustatyti valstybės pamatus *galutinai*, o tai suponuoja mintį, kad kažkas gali ir (ar) turi padaryti tą patį *preliminariai*. Akivaizdu, kad šią garbingą misiją turi vykdyti „Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė <...>“ (iš Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimo).

Žinoma, konstitucionalizmo doktrinoje ir praktikoje „valstybės pamatai“ ir „konstitucija“ yra sinonimai. XX a. antrame dešimtmetyje „pirmoji konstitucijų banga“ jau buvo pasibaigusi. Iki Pirmojo pasaulinio karo konstitucijas turėjo visos suverenos Europos valstybės, išskyrus Vokietijos, Rusijos ir Austrijos-Vengrijos imperijas, jų žlugimas 1917–1918 metais suteikė galimybę ir jų tautoms įsteigti naujas valstybes ir priimti konstitucijas. Visuomenėje konstitucija jau buvo suvokiama kaip rašytinis įstatymas, dokumentas, aiškiai atskirtas nuo ordinarinės teisės šaltinių ir raiškiai pavadintas tam tikros valstybės (respublikos, karalystės, krašto ir pan.) konstitucija. Nepavadinus jo konstitucija, hipotetiškai galėtų kilti neaiškumų, klaidingų interpretavimų ar abejonių dėl jo aukščiausiosios teisinės galios. Ta-

čiau, kaip jau buvo minėta, nustatyti konstituciją yra apskritai steigiamosios valdžios prerogatyva, todėl priimti dokumentą, be jokių išlygų pavadintą konstitucija, būtų tolygu savintis steigiamąją galią. Išėitį iš šios padėties suteikė tas pats žodis „galutinai“, kuris gali būti interpretuotas ir kaip „nuolat“ arba „amžinai“, „neterminuotai“. *Galutinai* nustatyti valstybės pamatus reiškia priimti *nuolatinę konstituciją* arba tiesiog *konstituciją*, nes be kokių nors išlygų vartojamas žodis „konstitucija“ interpretuotinas kaip *nuolatinė, amžina, neterminuota* konstitucija. Atitinkamai *preliminariai* nustatyti valstybės pamatus reiškia priimti *terminuotąją konstituciją* (jei tą terminą įmanoma nustatyti) arba *laikinąją konstituciją*, kai jos galiojimo termino neįmanoma nuspėti.

Tačiau išleisti kad ir laikinąją, bet visgi konstituciją, reiškia aprėpti nemažai skirtingos prigimties ir turinio santykių, kuriems reikia reguliavimo būtent konstituciniu lygmeniu. Vargu ar tai buvo įmanoma to meto Lietuvoje ir vargu ar to apskritai reikėjo to meto sąlygomis (nepamirškime ir laiko stokos, ir įtemptos kovos – konkuruojančios jėgos pretendavo Lietuvoje paskelbti savo valdžią ir nustatyti savo tvarką). Manytina, pavadinę 1918 m. lapkričio 2 d. priimtą aktą Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniais Dėsniais (toliau Pamatiniai dėsniai), jo teksto autoriai ir leidėja – Taryba: 1) dar kartą pabrėžė, kad nesisavina Steigiamojo Seimo prerogatyvos, priima netgi ne laikinąją konstituciją (į ką turėjo teisę), bet tik jos Pamatinius dėsnius; 2) atleido save nuo pareigos reguliuoti viską, kas yra įprasta reguliuoti konstitucijoje, ir apsisaugojo nuo galimų priekaištų dėl reguliavimo neišsamumo ar netobulumo. Pabrėžtina ir tai, kad tai *Lietuvos Valstybės* (ne Lietuvos Respublikos) Konstitucija, nes valstybės formos klausimas yra vienas iš tų, kuriuos galutinai turi išspręsti būtent Steigiamasis Seimas (ilgainiui tai tapo tradicija ir vėlesnės Konstitucijos, įskaitant ir 1922 m., 1928 m. priimtąsias nuolatinės, buvo vadinamos Lietuvos Valstybės Konstitucijomis, tik 1938 m. priimtoji buvo pavadinta tiesiog Lietuvos Konstitucija).

1918 m. lapkričio 2 d. Pamatinių dėsnių¹¹ preambulėje tai pasakyta *expressis verbis*: „Iki Steigiamasis (Kuriamasis) Seimas bus nusprendęs Lietuvos Valstybės valdymo formą ir konstituciją, Lietuvos Valstybės Taryba, reikšdama suverenę Lietuvos galią (*suprema potestas*), steigia laikinąją Lietuvos Valstybės Vyriausybę šiais Laikinosios Konstitucijos pamatais.“ 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinių dėsnių¹² preambulėje skaitome iš esmės tą patį, tiktai vietoj „suverenę“ yra „suvereninę“, o vietoj „laikinąją Lietuvos Valstybės Vyriausybę“ yra „Valstybės Valdžią“. Akivaizdu, kad teksto autoriai stengėsi išvengti kad ir menkiausių nesusipratimų, todėl net aiškino sąvokas (kas apskritai nėra būdinga konstitucijoms). Steigiamasis Seimas pavadintas dar ir „Kuriamuoju“, tad, manytina, kad siekiant maksimaliai išaiškinti sąvoką plačiau visuomenei sąvokos „suvereni galia“ lotyniškas atitikmuo *suprema potestas* greičiausiai skirtas specialistams ir užsienio auditorijai (turint omenyje galimus vertimo sunkumus).

Žinoma, kalbant apie Tarybos statusą ir veiklą 1917–1918 metais, svarbūs dalykai yra jos, kaip vienintelės lietuvių tautos atstovybės, pripažinimas pačioje Lietuvoje ir užsienyje, jos santykiai su vokiečių valdžia pasibaigus Lietuvių konferencijai ir vėliau, priimant gruodžio 11 d. ir vasario 16 d. nutarimus, rengiant konstitucinės monarchijos projektą, priimtų aktų pripažinimas Lietuvoje ir užsienyje. Toks pats svarbus yra ir bendras istorinis, politinis, socialinis kontekstas, kaimyninių tautų pastangos sukuriant ar atkuriant valstybingumą. Tačiau šių klausimų analizė išeitų už šio teisinio tyrimo ribų ir jau būtų tarpdalykinė arba daugiadalykė – tokio tikslo šiame straipsnyje nėra siekiama.

¹¹ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai (Valstybės tarybos priimta 1918 m. lapkričio mėn. 2 d.). *Lietuvos aidas*. 1918-11-13, 130(178).

¹² Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai. Lietuvos valstybės tarybos priimti 1919 m. balandžio mėn. 4 d. *Priedėlis prie Laikinosios vyriausybės žinių*. Nr. 6/24a.

2. Valstybė, jos elementai ir požymiai Tarybos priimtuose konstituciniuose aktuose

Visuotinai žinoma, kad konstitucija *per se* yra steigiamasis aktas, turint omenyje tiek naujos valstybės sukūrimą, tiek ir senosios atkūrimą bei naujos politinės ir teisinės sistemos sukūrimą jau egzistuojančioje valstybėje. Kitaip tariant, konstitucija steigia ką nors nauja, ko iki tol nebuvo, ir šiuo atžvilgiu konkretūs žingsniai atkuriant valstybę, įskaitant tą tikslą siekiančių Laikinosios Konstitucijos Pamatinių Dėsnių priėmimą, yra ne kas kita kaip steigiamoji Tarybos veikla.

Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarime jau matome įtvirtintus visus tris pagrindinius šiuolaikinio vakarietiško mokslo apie valstybę išskiriamus modernios nacionalinės valstybės elementus: tautą, teritoriją ir viešąją valdžią. Tauta *expressis verbis* išvardyta pagrindžiant Tarybos teisę kalbėti jos vardu („Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė <...>“) ir apibūdinant Steigiamojo Seimo kilmę ir galią („<...> steigiamasis seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas“). Kompleksiškai aiškinant šias nuostatas, darytina išvada, kad *lietuvių tauta* kaip valstybės elementas susideda iš *visų Lietuvos gyventojų*. Viešojo valdžia – pati Lietuvos Taryba, kaip tuo momentu *vienintelė* tos tautos atstovybė (tuo išvengiant galimo veiksmų dubliavimo ir kartu paneigiant jėgų, turinčių kitokią nei nepriklausomybė ir demokratija Lietuvos ateities viziją, teisę kalbėti tautos vardu). Teritorija apibrėžta kaip „<...> Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje <...>“.

Lyginant Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimą, 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinius dėsnius, darytina išvada, kad pastaruosiuose dviejuose aktuose Taryba pasistengė, kiek tai buvo įmanoma, neakcentuoti tų dalykų, kurie yra Steigiamojo Seimo prerogatyva.

Prisiminkime, 1918 m. vasario 16 d. nutarime Taryba „skelbia atstanti nepriklausomą demokratinius pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybi-

nių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis“ (tikslas atkurti valstybę su sostine būtent Vilniuje buvo užsibrėžtas dar Lietuvos konferencijoje). O abiejuose Pamatiniuose dėsniuose *expressis verbis* pakartota ir sustiprinta tik nuostata dėl Vilniaus kaip valstybės sostinės – ji įtvirtinta dviejuose straipsniuose: 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinių dėsnių 2 str. „Vyriausiosios Valdžios būklė yra Lietuvos Valstybės sostinė Vilnius“; 1918 m. lapkričio 2 d. Pamatinių dėsnių 28 str. ir 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinių dėsnių 32 str. „Steigiamojo Seimo narių rinkimams pasibaigus, Seimas renkasi Vilniuje Laikiniosios Vyriausybės [1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniuose dėsniuose – „Valstybės Valdžios“ – *J. M. pastaba*] paskirtą dieną.“ Taip pat abiejuose Pamatiniuose dėsniuose įtvirtinta teritorijos neliečiamybė: pagal 1918 m. lapkričio 2 d. Pamatinių dėsnių 11 str. e punktą, prezidiumas Valstybės Tarybos vardu, o pagal 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinių dėsnių 9 str. e punktą, Valstybės Prezidentas „<...> laiko savo žinioje kariuomenę Lietuvos nepriklausomybei bei josios žemių neliečiamybei ginti <...>“. Žinoma, dėl teritorijos turėjo spręsti steigiamoji valdžia, bet reikėjo užkirsti kelią kitų politinių jėgų pretenzijoms, reiškiamomis į Vilnių.

Nuostata „demokratiniais pagrindais“ (lygiai kaip ir pats terminas „demokratija“) abiejuose Pamatiniuose dėsniuose nebeminima, nes tai valstybės formos elementas (žinoma, tai nereiškia, kad Taryba atsisakė tų pagrindų – nuostata dėl demokratinio režimo išvedama iš kitų nuostatų).

Nepriklausomybė *expressis verbis* išreikšta tik viename straipsnyje: pirmiau cituotame 1918 m. lapkričio 2 d. Pamatinių dėsnių 11 str. e punkte ir 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinių dėsnių 9 str. e punkte. Be abejo, kaip ir nuostata dėl demokratijos, nepriklausomybės idėja įgyvendinama visais Pamatinių dėsnių straipsniais *in corpore* ir skyrimum. Pats Konstitucijos priėmimas ir egzistavimas reiškia, kad tai nepriklausomos valstybės aktas. Tačiau 1918 m. vasario 16 d. nutarime nuostata „skelbia atstatanti nepriklausomą <...> Lietuvos valstybę“ dar labiau sustiprinta pridūrus „ir tą valstybę atskirianti nuo visų vals-

tybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis“. Nepriklausomybė apskritai yra pagrindinis šio akto elementas, idėja ar dvasia (neatsitiktinai minėta, kad būtent 1918 m. vasario 16 d. nutarimas laikomas Lietuvos nepriklausomybės deklaracija; be to, nutarimas kartu yra kreipimasis į kitų valstybių vyriausybes su prašymu „pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę“), pats terminas „nepriklausomybė“ tekste vartojamas tris kartus, o 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniuose dėsniuose nepriklausomybė *expressis verbis* išvardyta atitinkamai tik 11-ame iš 29 ir 9-ame iš 42 straipsnių, taip pat ir, kad ir svarbiame, bet paskutiniame to straipsnio punkte. Akivaizdu, kad atkurti nepriklausomą valstybę ir prašyti kitų valstybių pripažinti ją gali ir laikinoji valdžia, bet konstatuoti nepriklausomybės buvimą, įtvirtinti ją kaip pasiektą rezultatą gali tik steigiamoji valdžia.

Manytina, tais pačiais sumetimais abiejuose Pamatiniuose dėsniuose apie suverenitetą *expressis verbis* kalbama tik vieną kartą jau cituotoje preambulėje („<...> Lietuvos Valstybės Taryba, reikšdama suverenę [1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniuose dėsniuose – „suvereninę“ – *J. M. pastaba*] Lietuvos galią (*suprema potestas*), steigia laikinąją Lietuvos Valstybės Vyriausybę [1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniuose dėsniuose – „Valstybės Valdžią“ – *J. M. pastaba*] šitais Laikinosios Konstitucijos pamatais“).

Akivaizdu, kad suvereną nėra nei „laikinoji Lietuvos Valstybės Vyriausybė“, nei „Valstybės Valdžia“. 1918 m. lapkričio 2 d. Pamatinių dėsnių norminėje dalyje terminas „laikinoji Lietuvos Valstybės Vyriausybė“ vartojamas tik 28 straipsnyje¹³. Tekste dar minima „Laikinoji Valdžia“¹⁴, „Vyriausioji Valdžia“¹⁵ ir „Vyriausieji laikinieji Valstybės organai“¹⁶. Sistemaiškai aiškinant Pamatinių dėsnių nuostatas

¹³ „Steigiamojo Seimo narių rinkimams pasibaigus, Seimas renkasi Vilniuje Laikinosios Vyriausybės paskirtą dieną“.

¹⁴ „26. Laikinoji Valdžia nustato ir skelbia įstatymą Steigiamajam Seimui rinkti“.

¹⁵ „2. Vyriausiosios Valdžios būklė yra Lietuvos Valstybės sostinė Vilnius“.

¹⁶ „1. Vyriausius laikinuosius Valstybės organus sudaro: a) Valstybės Taryba ir b) Valstybės Tarybos Prezidiumas (III, § 9) su Ministerių Kabinetu“.

darytina išvada, kad terminas „laikinoji Lietuvos Valstybės Vyriausybė“ reiškia tiesiog *valstybės valdžią*. Nėra konkrečios institucijos, kuri būtų taip vadinama. Ši valdžia yra *laikinoji* ir steigiama Tarybos, tačiau pati Taryba irgi yra *laikinoji viešoji valdžia* („Iki Steigiamasis (Kuriamasis) Seimas bus nusprendęs <..>“) ir šia prasme taip pat negali būti suverenas (jei negali būti laikinosios valstybės, tai negali būti ir laikinojo suvereniteto, ir laikinojo suvereno). Taryba tik kalba suvereno vardu, išreiškia jo galią.

Siekis visur pabrėžti laikinąją valdžios ir visos jos nustatytos teisinės tvarkos pobūdį (teisiniu požiūriu visai korektiškas ir suprantamas) galėjo netyčia suklaidinti visuomenę (ar bent pavienius jos narius) dėl pačios valstybės ir jos valdžios pobūdžio, ypač interpretuojant tokias gramatines konstrukcijas, kur jungiami žodžiai „laikinoji“ ir „valstybė“ („laikinoji Lietuvos Valstybės Vyriausybė“). Galėjo susidaryti įspūdis, kad ir pati valstybinė valdžia ir (ar) valstybė *per se* yra laikino pobūdžio fenomenas. Steigiant „Valstybės Valdžią“ (be žodžio „laikinoji“) buvo pabrėžiama, kad pati ši valdžia yra nuolatinė, neterminuota, o laikinas yra tik šios funkcijos priskyrimas Lietuvos Valstybės Tarybai. Tačiau termino „Valstybės Valdžia“ vartojimas 1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniuose dėsniuose reiškia, kad Taryba, gal to specialiai ir nesiekdama, visgi sustiprino steigiamąją savo darbo aspektą. Tačiau suverenios valdžios paieškos kontekste pirmiau minėti pakeitimai 1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniuose dėsniuose iš esmės nieko nereiškia, nes „Valstybės Valdžios“ laikinumas niekur nedingsta – visa įtvirtinta valdžios sistema egzistuos tik „Iki Steigiamasis (Kuriamasis) Seimas bus nusprendęs“. Be to, ir „laikinoji Lietuvos Valstybės Vyriausybė“, ir „Valstybės Valdžia“ yra *įsteigtoji* ir dėl šios prigimties negali pretenduoti į suvereno statutą (žinoma, jei laikysimės klasikinės steigiamosios ir įsteigtosios valdžios vizijos, kur suvereni yra tik steigiamoji).

Jei dėl laikinojo ir įsteigtojo visų valdžios institucijų pobūdžio ir prigimties negalima priskirti suvereniteto kam nors valstybės viduje,

tai gal būtų galima nedalomai priskirti jį pačiai valstybei? Suverenia galia Pamatiniuose dėsniuose pavadinta suverenia *Lietuvos* galia, kur Lietuva gali būti interpretuojama kaip Lietuvos valstybė. Rašydami Lietuvos konstitucionalizmo istoriją bendradarbiavome ir sutarėme pateikti joje būtent tokią, Vaidoto A. Vaičiaičio pasiūlytą viziją: „<...> [S]uvereniteto samprata 1918 m. ir 1919 m. Pamatiniuose dėsniuose (kaip ir 1920 m. Laikinojoje konstitucijoje) pagal T. Hobbeso tradiciją siejama būtent su pačia valstybe, o ne su tauta ar kitu suverenu <...>“¹⁷. Tačiau įmanoma ir kitokia interpretacija – Lietuva kaip suverenas yra jos gyventojai, tauta (prisiminkime jau cituotas 1918 m. vasario 16 d. nutarimo nuostatas: „Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė <...>“ ir „<...> steigiamasis seimas, demokratinis būdu visų jos gyventojų išrinktas“). Būdamą ir vienintelė tautos atstovybė, ir aukščiausioji (pagal 1918 m. lapkričio 2 d. Pamatinius dėsnius) arba viena iš aukščiausiųjų (pagal 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinius dėsnius) valstybės valdžios institucijų¹⁸, Taryba iš tikrųjų galėjo reikšti ir valstybės, ir tautos galią, tad dėl pasirinktos vienos ar kitos interpretacijos čia iš esmės niekas nesikeičia. Tiesa, šių eilučių autorius visgi yra pasirinkęs antrąjį variantą, t. y. laiko suverenu Lietuvos tautą – vizija, kurios laikėsi ir populiarino tarpukario Lietuvoje M. Römeris.

Taigi abiejuose Pamatiniuose dėsniuose aiškiai (didesniu ar mažesniu laipsniu) apibrėžusi savo statusą ir santykius tiek su suverenu, tiek su steigiamąja valdžia apskritai, tiek su konkrečia institucija – Steigiamuoju Seimu, taip pat nubrėžusi savo galios ribas atkuriant valstybę ir kuriant konstituciją, Taryba kituose Pamatinių dėsnių straipsniuose sutelkė dėmesį į pagrindines konstitucines vertybes: teisės viešpatavimą, demokratiją ir žmogaus teisių apsaugą.

¹⁷ Griškevič, L., et al. *Min. veik.*, p. 177.

¹⁸ „1. Vyriausius laikinuosius Valstybės organus sudaro: a) Valstybės Taryba ir b) Valstybės Tarybos Prezidiumas (III, § 9) su Ministerių Kabinetu“ (iš 1918 m. lapkričio 2 d. Pamatinių dėsnių); „1. Vyriausius Valstybės Valdžios organus sudaro: a) Valstybės Prezidentas, b) Valstybės Taryba ir c) Ministerių Kabinetas“ (iš 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinių dėsnių).

3. Valstybės forma Tarybos priimtuose konstituciniuose aktuose

Žinoma, galutinai išspręsti valstybės formos klausimą privalėjo Steigiamasis Seimas (jis šį uždavinį įvykdė 1920 m. gegužės 15 d. posėdyje – vienbalsiai priimtoje lakoniškoje rezoliucijoje yra įtvirtinti visi trys valstybės formos elementai: valdymo forma – *respublika*, valstybinis režimas – *demokratija*, teritorinės sąrangos forma – *unitarinė valstybė*). Nepretenduodama į steigiamąją valdžią, Taryba visgi turėjo spręsti preliminariai ir valstybės formos klausimą. Juk visuotinai žinoma, kad kiekvienas objektyviai egzistuojantis reiškinys turi turinį ir formą – atkurdamą valstybę, Taryba suteikdavo jai tam tikrą formą arba, galima ir taip interpretuoti, atkuriamą valstybę neišvengiamai įgydavo išorinę išraišką, kurią yra įprasta schematiškai vaizduoti kaip valdymo formos, valstybinio režimo ir teritorinės sąrangos triadą.

1917 metų Lietuvos konferencijos politinėje rezoliucijoje ir 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybos nutarime nėra nuostatos apie respubliką. Tai paliko Lietuvos Tarybai tam tikrą erdvę manevruoti. Minėta, kad šia galimybe Taryba pasinaudojo 1918 m. vasarą, kai Lietuvos Tarybos prezidento 1918 m. birželio 4 d. nutarimu dėl karaliaus kvietimo ir jo sąlygų (*pacta conventa*)¹⁹ buvo nutarta atkurti Lietuvoje konstitucinę monarchiją, parengtas Lietuvos Laikinosios Konstitucijos projektas, o 1918 m. liepos 11 d. Tarybos narių balsų dauguma Lietuvos karaliumi Mindaugu II išrinktas Viurtembergo hercogas Vilhelmas von Urachas. 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniuose dėsniuose vengiama žodžio „respublika“, nors pati valdymo schema atitiko respublikos sąvoką (tiesa, čia yra pagrindas diskusijai, ypač dėl respublikinės valdymo schemos 1918 m. lapkričio 2 d. Pamatiniuose dėsniuose). Ir tik Steigiamasis Seimas 1920 m. ge-

¹⁹ Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918. Dokumentų rinkinys. Sudarė E. Gimžauskas. Vilnius, 2004, p. 317–318.

gužės 15 d. rezoliucijoje paskelbė Lietuvą respublika ir drauge baigė valdymo formos paiešką.

Dėl valstybinio režimo tokių svyravimų nebuvo – alternatyvos demokratijai nematė nei 1917 m. Lietuvių konferencijos politinė rezoliucija, nei 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybos nutarimas, ir netgi 1918 m. birželio 4 d. Lietuvos Tarybos prezidento nutarime yra nuostata: „I. Lietuvos valdymo forma yra demokratiniiais pagrindais pagrįsta monarchija“. Vengiant žodžio „demokratija“, 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniuose dėsniuose įtvirtintas režimas visgi buvo ne kas kita, kaip demokratija. Savo rezoliucijoje įtvirtinęs demokratinį režimą, Steigiamasis Seimas suteikė šiai nuostatai aukščiausią iš visų įmanomų teisinę galią.

Lietuvos tautos valia dėl valstybės teritorijos apskritai ir jos sąrangos buvo aiškiai išreikšta dar 1917 m. Lietuvių konferencijos politinėje rezoliucijoje – „valstybė etnografinėmis ribomis“, t. y. su Vilniaus ir Klaipėdos kraštais. Prieš tai dar buvo įmanoma (bent hipotetiškai) ieškoti kokių nors kitų variantų, o dabar Vilniaus ir Klaipėdos kraštų kaip neatsiejamos Lietuvos valstybės teritorijos dalies susigrąžinimas *de facto* yra valdžios pareiga. Visi būsimi valdžios aktai, kad ir kokie jie būtų, – tėra šios nuostatos įgyvendinimas. Kad Lietuvos sostinė bus Vilnius, išplaukia iš nuostatos „<...> turi būti sušauktas Steigiamasis Lietuvos Seimas Vilniuje“. 1918 m. vasario 16 d. nutarimas kalba apie „<...> Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje“. 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniai dėsniai nustato, kad „<...> Lietuvos Valstybės sostinė Vilnius“, o Lietuvos kariuomenė skirta „<...> Lietuvos nepriklausomybei bei josios žemių neliečiamybei ginti“.

Pavertęs šią viziją aukščiausiąja konstitucine nuostata Steigiamasis Seimas išsprendė nuo Lietuvos atplėštų teritorijų likimą. Tačiau daug ką nuveikė ir Lietuvos Valstybės Taryba – 1919 m. spalio 30 d. Tarybos priimtas Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymo 87 straipsnis nustatė: „Prūsų Lietuva renka atstovus į Steigiamąjį Seimą laikydamasi išdėstytų šiuose įstatymuose bendrų dėsnių, tik rinkimų

diena gali būti jai skirta ir kita.²⁰ Tai pirmas norminis aktas, tiesa, ordinarinis, o ne konstitucinis, kuris *expressis verbis* pavadino Prūsų Lietuvą (Klaipėdos kraštą) Lietuvos valstybės dalimi. Tuomet Lietuvos valstybė dar nebuvo pripažinta užsienio šalių, tarptautinės teisės požiūriu Klaipėdos krašto likimas dar buvo neaiškus, bet Lietuvos teisės požiūriu šis kraštas jau buvo Lietuvos teritorija.

Steigiamojo Seimo pirmojo posėdžio atidarymo kalboje Valstybės Prezidentas A. Smetona apgailestavo: „Deja, reikia gailėtis, kad Lietuvos nepriklausomybės faktas dar nėra išvestas ligi galo. Gaila, kad mūsų Steigiamasis Seimas negalėjo susirinkti Vilniuj, savo sostinėj, kur šiuo metu buvo padaryta Valstybės atstatymo darbo pradžia, kur mūsų valstybė turės galų gale toliau plėtotis ir tvirtėti. Laikinoji Valdžia visa darė, ką galėjo Vilniuj ir Lietuvos rytam atvaduot, bet nuo nepareinamų nuo jos kliūčių neįstengė to pasiekti. Taip pat gaila, kad Klaipėdos sritis dar nėra viso krašto valdžios žinioj. Laikinajai Valdžiai ir be to buvo sunkoka statyti ant griuvusių valstybės darbas ir tuo pačiu laiku ginklais saugot, kad jo nesugriautų priešininkai.“²¹ Tačiau analizuojant minėtas konstitucines nuostatas ir vertinant valdžios konstrukciją, įtvirtintą abiejuose Pamatiniuose dėsniuose, darytina išvada, kad ir prieš susirenkant Steigiamajam Seimui Lietuva konstituciniu lygmeniu (žinoma, ir ordinarinėje teisėje) buvo suvokiama kaip vientisas ir nedalomas kraštas, unitarinė valstybė, kurios teritorija sutampa su etnografinės Lietuvos teritorija. Laikinosios valdžios nuopelnus čia, be abejo, sunku būti perdėti.

1917 m. Lietuvių konferencijos politinės rezoliucijos nuostata „valstybė etnografinėmis ribomis“ ir atitinkamos vėlesnių aktų nuostatos yra ne tik konstitucinis imperatyvas, kuriuo privalo remtis įsteigtoji

²⁰ Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 16-195.

²¹ Pirmojo Steigiamojo Seimo posėdžio 1920 m. gegužės mėn. 15 d. stenograma. *Lietuvos Respublikos Seimas* [interaktyvus, žiūrėta 2017 03 20] <http://www3.lrs.lt/pls/inter_archyvas/dokpaieska_arch.showdoc_1?p_id=113362&p_query=&p_tr2=2>.

valdžia, tai – aiškus signalas kaimyninėms (ir ne tik) tautoms, norinčioms užmegzti ryšius su Lietuva. Jis taip pat reiškia, kad Lietuva nepretenduoja į buvusią LDK teritoriją, t. y. nesikėsina į kaimyninių tautų apsisprendimo teisę, nevaržo jų laisvės kuriant nacionalinį valstybingumą ar sprendžiant savo likimą kitų valstybių sudėtyje. Tačiau kartu čia kyla valstybės formos tęstinumo ir plačiąja prasme Lietuvos valstybingumo bei jos teisės tęstinumo klausimas – ar tokios nuostatos nenutraukia ryšių su praeitimi (LDK, Lietuvos Statutais ir kt.), nepaneigia tų sąsajų su Lietuvos laisvės kovotojų veikla XVI–XIX a., kurios glaudai apibūdintos pirmajame straipsnio skirsnyje?

Manytume, formaliuoju teisiniu požiūriu Tarybos priimtuose konstituciniuose aktuose tęstinumas įtvirtintas pakankamai aiškiai ir nuosekliai. Pirmas faktas, į kurį paprastai atkreipiamas dėmesys, yra tas, kad 1918 m. vasario 16 d. nutarime Taryba pasiskelbė *atstanti* nepriklausomą Lietuvos valstybę, o tai reiškia, kad nepriklausoma Lietuvos valstybė nėra visiškai naujas teisės subjektas, ji – tęsinys to, kas egzistavo anksčiau, t. y. LDK. Antras faktas, aiškiai parodantis sąsają su LDK, yra nutarimo nuoroda į Vilnių kaip Lietuvos valstybės sostinę – tokį Vilniaus statusą įtvirtino ir 1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas²². Trečias, daug ką sakantis faktas yra nutarime vartojama terminija. „Kiek galima greičiau sušauktas steigiamasis seimas“ – iš kelių įmanomų šios institucijos pavadinimo variantų pasirinktas istorinis *seimo* pavadinimas, įprastas Lietuvos gyventojams bent jau nuo XV amžiaus. Pačios Lietuvos Tarybos vardas yra toks pats Lietuvos tautos istorinis paveldas – žodis „taryba“ buvo daugelio LDK institucijų pavadinimuose (Didžiojo kunigaikščio taryba, Ponų taryba, Vilniaus miesto taryba ir kt.). Vėlesniuose aktuose Taryba ir Steigiamasis Seimas griežtai laikėsi, kartojo ir stiprino šias nuostatas (anksčiau pateikėme daug tai patvirtinančių citatų, tad nebekartosime). 1918 m. vasarą mėginant įvesti monarchiją atsirado dar palankesnės sąlygos ryšiui su LDK įtvirtinti. Manome, visai neatsitiktinai Taryba V. von

²² Griškevič, L., et al. *Min. veik.*, p. 206–208.

Urachui parinko tokį sosto vardą („Karalius gauna Mindaugo II vardą <...>“) – Mindaugas (dabar tapęs Pirmuoju) buvo *sukurτος* Lietuvos valstybės karalius, o Mindaugas II turėjo būti *atkurτοςios* valstybės vadovas. Labai svarbus yra ir pats šio akto pavadinimas – *pacta conventa*. Prisiminkime, *pacta conventa* vadinta sutartis, sudaroma su kiekvienu LDK valdovu pradėdant XVI a. pabaiga. *Pacta conventa* buvo ir sudedamoji 1791 m. Konstitucijos dalis²³. Galima dar pridurti, kad kuriant ordinarinę teisę taip pat nebuvo praleidžiama proga įtvirtinti sąsajas su praeitimi. Antai pirmas ordinarinis atkurτος Lietuvos valstybės įstatymas, priimtas Tarybos, – Laikinis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas²⁴, išvardydamas teismus, nustatė: „3. Teismo valdžiai vykdyti a) Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas; <...>“. Lygiai taip pat buvo vadinamas aukščiausiasis LDK teismas, įsteigtas 1581 metais, kurį politinė LDK tauta laikė viena iš svarbiausių valstybingumo ir suvereniteto išraiškų ir savo teisių gynėjų.

Žinoma, Tarybos priimtuose konstituciniuose aktuose nėra tokių nuostatų, kuriose tęstinumas būtų išreikštas taip raiškiai ir visapusiškai, kaip tai yra padaryta galiojančios Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje. Tačiau vargu ar šito buvo galima laukti to meto realijomis. Suprantamas yra siekis vengti aliuzijų su Lietuvos suverenitetą varžančiu 1791 m. gegužės 3 d. Valdymo įstatymu, neduoti papildomų argumentų norintiems „reinkarnuoti“ Abiejų Tautų Respubliką, neakcentuoti luominiu principu grindžiamos LDK ir atkuriamos Lietuvos valstybės, kurioje visi piliečiai „<...>“ yra lygūs prieš įstatymus. Luomų privilegijų nėra“ (iš 1918 m. lapkričio 2 d. Pamatinių dėsnių), sąsajų. Manytume, 1918–1920 metais pavyko rasti tą konstitucinių nuostatų skaičių, kuris buvo *minimaliai būtinas ir pakankamas* tęstinumui įtvirtinti, kartu paliekant praeityje negatyvią patirtį ir problemas, galinčias apsunkinti valstybės atkūrimo darbus.

²³ Išsamiau žr.: Griškevič, L., *et al. Min. veik.*, p. 158–160.

²⁴ Laikinis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2/3-26.

Išvados

1. Kai dėl okupantų veiksmų ar dėl vidinių krizių kuriam laikui nustodavo veiksmingai funkcionavę centriniai LDK organai, jų funkcijas perimdavo ir vykdavo kitos viešosios institucijos, pradėdavo veikti specialiai tam sukurti teisiniai mechanizmai – būdama šios tradicijos tęsinys, Lietuvos Valstybės Taryba galėjo ir privalėjo kalbėti tautos vardu, imtis valstybės atkūrimo darbo ir leisti tam būtinius konstitucinius aktus, nepriklausomai nuo to, kaip tai atrodė žvelgiant per tam tikro teorinio modelio prizmę.

2. Lietuvos Valstybės Tarybos atkuriamoji ir konstitucinė veikla neprieštaravo 1918–1920 metais Lietuvoje vyravusiai „klasikinei demokratijos konstrukcijai“. Taryba turėjo teisę *preliminariai* nustatyti valstybės pamatus – t. y. priimti *terminuotąją konstituciją* (jei tą terminą įmanoma nustatyti) arba *laikinąją konstituciją*, kai jos galiojimo termino neįmanoma nuspėti. Pavadinusi 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. priimtus aktus *Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniais Dėsniais*, Taryba pabrėžė, kad nesisavina Steigiamojo Seimo prerogatyvos, ir atleido save nuo pareigos reguliuoti viską, kas yra įprasta reguliuoti konstitucijoje, ji apsisaugojo nuo galimų priekaištų dėl reguliavimo neišsamumo ar netobulumo.

3. Konstitucija *per se* yra steigiamasis aktas, tad konkretūs Lietuvos Valstybės Tarybos žingsniai atkuriant valstybę, įskaitant tą tikslą siekiančių Laikinosios Konstitucijos Pamatinių Dėsnių priėmimą, yra ne kas kita kaip steigiamoji Tarybos veikla. Tarybos priimtuose konstituciniuose aktuose yra įtvirtinti visi trys pagrindiniai modernios nacionalinės valstybės elementai, išskiriami šiuolaikinio vakarietiško mokslo apie valstybę: tauta, teritorija ir viešoji valdžia, nors Taryba pasistengė, kiek tai buvo įmanoma, neakcentuoti tų dalykų, kurie yra Steigiamojo Seimo prerogatyva.

4. Nepretenduodama į steigiamąją valdžią, Lietuvos Valstybės Taryba visgi turėjo spręsti preliminariai ir valstybės formos klausimą.

mą – jos priimtuose konstituciniuose aktuose yra įtvirtinti visi trys valstybės formos elementai: valdymo forma – *respublika*, valstybinis režimas – *demokratija*, teritorinės sąrangos forma – *unitarinė valstybė*. Formaliuoju teisiniu požiūriu Tarybos priimtuose konstituciniuose aktuose pakankamai aiškiai ir nuosekliai įtvirtintas tiek paskirų valstybės elementų ar požymių, tiek ir valstybingumo tęstinumas bei teisinės sąsajos su LDK.

STATE, PUBLIC AUTHORITY, SOVEREIGNTY AND CONTINUITY OF THEIR IDEAS IN THE CONSTITUTIONAL ACTS ADOPTED BY THE LITHUANIAN STATE COUNCIL DURING 1918–1919

JEVGENIJ MACHOVENKO

Summary

Keywords: Constitution; constitutionalism; the Lithuanian State Council; the Constituent Assembly; sovereignty; public authority; democracy.

The article analysis the expression of ideas concerning the state, public authority, sovereignty and continuity of their ideas in the light of Constitutional Acts adopted by the Lithuanian State Council during 1918–1919. It is belief of the author that the Lithuanian State Council, being established and temporary institution, which inevitably had to perform the inaugural work, intended not to emphasize in the Constitutional Acts matters constituting the prerogative of the Constituent Assembly. However, the Lithuanian

State Council clearly established all the major elements of the state (nation, territory and public authority), the ideas of independency, sovereignty and continuity, as well as all the state form elements: the form of government (republic), the state regime (democracy) and the territorial framework form (unitary country). In the Constitutional Acts of 1918–1919 the Lithuanian nation is considered to be the sovereign, whereas, the Lithuanian State Council spoke only on behalf of the nation, expressing its power.

Įteikta 2017 m. balandžio 28 d.